

Зорица РАДУЛОВИЋ

ЗАМЈЕНИЦА *СВОЈ* И НЕКА ЊЕНА ЗНАЧЕЊА

1. Извјесно је да употреба замјенице *свој*, било у њеном правом значењу, дакле у замјеничкој служби, или у служби придјева, са различитим нијансама значења, није нимало једноставна. И врло често није сасвим лако утврдити да ли је у одређеном случају ова замјеница употријебљена у правом свом значењу или пак у служби неког придјева. Дакле, недоумице каткад постоје без обзира на то што је М. Стевановић¹ јасно указао на услове употребе замјенице *свој* у правом њеном значењу, истичући, између осталог, да она с ријечју коју одређује показује однос према субјекту реченице и да се чешће везује за граматички субјекат него за стварни (уколико се ови не подударaju). С циљем да на материјалу из књижевних текстова² укажемо на нека од њених значења, почеће-

¹ Видјети: М. Стевановић, *Значења заменице свој у : Студије и расправе о језику*, Универзитетска ријеч, Никшић, 1988, 193-204. У овом нашем тексту користимо се Стевановићевим објашњењима употребе и значења замјенице *свој*.

² Грађу за овај рад смо ексцерпирали из дјела: Петар I Петровић, *Фреске на камену*, Графички завод, Титоград, 1965; Јеврем Брковић, *Монигрени*, Дукс, Подгорица, 2001; Ј. Вркović, *Kučkinci sinovi*, Aurora, Zagreb, 1993; Ј. Вркović, *Starinska tagla oko doma*, Aurora, Zagreb, 1993; Љубомир Бошковић, *Вучја глад*, Унирекс, Никшић, 1993; Љ. Бошковић, *Стрме обале*, Универзитетска ријеч, Никшић, 1991; Миро Вуксановић, *Семољ гора*, Просвета, Београд, 2000; М. Вуксановић, *Далеко било*, Матица српска, Нови Сад, 1995; Живко Ђурковић, *Дјед из снова*, Интерпрес, Београд, 2002; Милорад Р. Блечић, *Очеве (не)освештане куле*, Апостроф, Београд, 1997; Миливоје Мишо Брајковић, *Мутне воде Елбе*, Подгорица, 1999.

мо са примјерима гдје је ријеч *свој* употријебљена у служби присвојне замјенице за свако лице.

– Да има Бога, послао би једног од оних *својих* свемоћних анђела (Монигрени, 485); Отишла је низ Сунчаник водећи *свог* живахног старчића за руку (Монигрени, 726); По књи-гама, које Смајил бег Османагић из ријечи и по заповиједи *својега* везира не преставаше писати... (Фреске на камену, 130); Ишао је код њих Ристо да се распита за *свога* стрица (Дјед из снова, 30); ...јер су ученици из поштовања према *свом* вољеном и цијењеном професору сами дошли на сахра-ну... (Вучја глад, 127); Жене нашег вакта нијесу се усуђивале да ишта причају о *своме* мужу (Дјед из снова, 87); Дошао народ не само да испрати Крстињу и Томану, но и да ожали Крста, *свог* добротвора и спаситеља (Вучја глад, 107).

2. Но, замјеница *свој*, како је већ истакнуто, врло често се упо-требљава и у служби придјева.³ Једно од придјевских значења у коме је њена употреба прилично широка јесте значење: *сопствен-ни, властити*. Навешћемо неке од примјера ове употребе.

– ...а нас поскитане и онемоћале учинити гробовима на *својој* земљи и у *својим* гробљима (Монигрени, 391); Тамо се свако на *својим* костима грије или мрзне (Монигрени, 367); ...да га обавијести и врати *својим* мукама и *своме* народу (Монигрени, 386); Он се никад раније није стидио *своје* су-ровости (Вучја глад, 139); За *своје* грешке често окривљују друге (Вучја глад, 141); Боље је и поштеније дати *своју* главу но скинути туђу, невину (Вучја глад, 141); Закупљени су *својим* мукама и тешкоћама (Дјед из снова, 10); ...него трпе и чекају *своју* згоду да и за добро зло врате... (Фреске на

³ Придјевска значења која може имати ријеч *свој* су разноврсна. На сва та значења је указао Стевановић у наведеној студији, а иста су поменута и у *Граматици српског језика* Ж. Станојчића и Љ. Поповића (Завод за уц-бенике и наставна средства, Београд, 1994, 94). Иначе, у придјевској функцији *свој* се употребљава уз имена у било коме падежу и без обзира на то на који се члан реченице односи и уколико се при таквој употреби не јавља двосмисленост.

камену, 325); ... што се Турци на сваку страну надају *својему* злу на *своје* куће... (Фреске на камену, 332); Немајући *своје* часте се народном чашћу (Кучкини синови, 67); Човјеку једном омученом *својом* муком (Кучкини синови, 67); Страх ме је мржње, и то *своје* (Старинска магла око дома, 29).

Извјесно је да је чак и међу наведеним примјерима један дио оних гдје није баш једноставно разлучити да ли је у питању придјевско значење – *сопствени* или служба замјенице за свако лице. Иначе, ова два значења ријечи *свој* су и најближа, па се једним дијелом чак и потпуно поклапају. И као што истиче Стевановић у расправи о овој проблематици „Уз име предмета и појма уопште, који припада субјекту у реченици, или показује неки однос према њему, између придјева *сопствени* и замјенице *свој* нема никакве разлике”,⁴ без обзира на то што је служба придјева *сопствени* много шири и може се односити и на свако друго име у реченици. Неоспорно је да су се услови под којима се употребљавала ријеч *свој* у замјеничкој функцији ширили и на случајеве гдје она има придјевску службу и доводили до ситуације да је некад тешко одредити која је у конкретном случају од тих служби претежнија. Неко опште правило које произилази из Стевановићева разматрања јесте да кад не постоји дилема на шта се односи ријеч *свој*, њеној употреби у значењу *сопствени* не треба чинити замјерке, а ово нарочито не кад су у питању безличне реченице и реченице с неодређеним субјектом (Боље је и поштеније дати *своју* главу, но скинути туђу, невину).

Стевановић пак сматра, мада и сам истиче да се присвојна замјеница и придјев *сопствени* у своме значењу једним дијелом потпуно поклапају, да је употреба ријечи *свој* у значењу придјева *сопствени* народног карактера и да је у књижевном језику постала необична, те да се данас више скоро и не употребљава. С овим Стевановићевим одређењем ми се не бисмо сложили и сматрамо да књижевни текстови, дакле језик писаца, али и језик свакодневни нуде материјала који то демантује. А кад се ради о наведеним примјерима, без обзира на то што каткад постоје недоумице у смислу да ли је у одређеном случају више наглашена служба при-

⁴ М. Стевановић, *нав. дјело*, 197.

својне замјенице или служба придјева *сопствени властити*, ми смо се овдје превасходно водили неким емоционалним моментима, разумијевајући да је ријеч о посебном истицању односа припадања субјекту, и, наравно, језичким осјећајем. У том смислу смо и третирали ове примјере као примјере у којима је *свој* употријебљено са придјевском службом као доминантном. Дакле, и у овом случају емоционални моменат може имати улогу фактора који ће диференцирати наведена значења. На сличан начин као што управо тај емоционални моменат опредјељује да се, у случајевима кад се однос према субјекту нарочито наглашава, умјесто *свој* употријеби одговарајућа присвојна замјеница одређеног лица, јер је стилски учинак такве употребе ефектнији.

2. 1. У материјалу из језика писаца налазимо и случајеве да се *свој* и *сопствени* употријебе напоредо, у смислу посебног и јачег наглашавања. Примјере смо забиљежили у језику старијих писаца (Петар I Петровић – Фреске на камену), код новијих и у савременом језику уопште ова конструкција се не користи јер је по природи ствари плеонастичка.

– ...како смо обећали и *својом сопственом* руком и језиком везали (Фреске на камену, 274); ...и совјетујем да промислите за *своје сопствено* добро... (Фреске на камену, 289).

3. Осим у значењу *сопствени*, *властити* ријеч *свој* се употребљава и у значењу које се с овим у једној нијанси додирује и гдје *свој* значи: *близак*, *сродан*, *рођени*. И наша грађа то потврђује.

– ... ако има неког *свог* посјећује га у почетку (Стрме обале, 288); Радун је навратио код *својих* и узео и грудву сира ... (Вучја глад, 98); Узе образ свакоме *своме* (Далеко било, 123); Као *свој* од својих плашиш се и лецаш (Старинска магла око дома, 7); Свако је *својега*: /Радован је Радосава, а Милован Милосава (Кучкини синови, 21); Ошестао негдје кожную јакну, па мисли да је преко „вељу-језика” ували које-му од нас „као *свој* *своме*” (Мутне воде Елбе, 53); Наш језик им треба само једном годишње, кад оно одемо на одмор, и то једино док смо код *својих* (Мутне воде Елбе, 38).

4. Ријеч *свој* може бити употријебљена и у функцији придјева са значењем: *слободан, независан, самосталан*.

– Тек сад је јасно и сваком видљиво да нијесмо ничији кад нијесмо *своји*... (Монигрени, 393); Само сам ту *на своје* и нигдје више (Кучкини синови, 45). Завистан човјек није *свој* човјек, непотпун је, преполовљен, стијешњен... (Мутне воде Елбе, 18).

5. Врло честа употреба ријечи *свој* је у значењу: прави, одговарајући, који припада, који треба. У свим тим значењима *свој* се наглашено употребљава и уз именицу *мјесто* с глаголом *бити* у склопу фраза и специјалних израза који значе и: какав се жели, какав треба да буде. У нашем материјалу налазимо:

– Све је било *на свом мјесту* и текло *својим током* (Вучја глад, 43); Све је било спремно и постављено *на своје мјесто* (Вучја глад, 104); ...зажелио сам да нађу *своје мјесто* међу безброј прича... (Дјед из снова, 8); ...како с њима да поступам док коначно нађу *своје мјесто* на папиру (Дјед из снова, 62); ...све је било *на своје мјесту* (Дјед из снова, 83); ... него што ће историја *у своје вријеме* казат... (Фреске на камену, 159) ...чекају се неки нови учитељи из Босне да заузму „*своја*” мјеста, заправо, да истисну ове што предају на досадашњем српскохрватском језику... (Мутне воде Елбе, 87).

6. И читав низ других фраза са замјеницом *свој* уобичајен је и употребљава се у нашем језику с посебним значењским нијансама. Такви су нпр. фразеологизми: *узме у своје руке*, *узме све под своје*, са значењем – управљати неким или нечим; *са своје стране* – лично; *учини своје* – учини оно што се очекивало, што се подразумевја; *дошао ђаво по своје* – десило се оно чега смо се плашили. И језик писаца то у великој мјери потврђује.

– А то је било довољно да га Партија поново *узме у своје руке* (Вучја глад, 109); ...зло изађе на површину и *узме све под своје* (Дјед из снова, 109); ... ја му *са своје стране* шаљем ово мало домаћег меда... (Дјед из снова, 44); *Није до-*

шао ђаво по своје но ти пред нас (Семољ гора, 66); Ако је то момче убило тога чојка *од своје зле памети...* (Фреске на камену, 58); ...којизи се могаху не само Црногорци и Приморци *за своју несрећу* и душевну погибелъ слободно бити и мирити... (Фреске на камену, 225); ...и ви ћете уживати њихову љубав и пријатељство ако *од своје стране* будете раним начином соотвјетствовали... (Фреске на камену, 259); Уђе у тебе *учини своје* – /Постанеш Оњегин ововјеки (Старинска магла око дома, 7).

7. Неки од тих прилошких израза типа: *у свом стилу, од своје зле паметии, на свој начин, на своју руку, по своме*, значе у ствари: својствено ономе на кога се односи, не питајући никога и хотећи сам.

– Цио сам у њој, *на свој начин* и она у мени пунодушно (Старинска магла око дома, 31); Ако је то момче убило тога чојка *од своје зле памети...* (Фреске на камену, 58); ...и у *свом стилу* срочио пошалицу на мој рачун (Очеве неосвештане луле, 15); ...како он може *на своју руку*, а о туђем трошку да пружа некеме „братску” помоћ... (Мутне воде Елбе, 87); Али поп *тјера по своме*, анатема на свакога ко учини друкчије но како он каже (Мутне воде Елбе, 145).

8. И придјевска замјеница *свој*, као и неке друге личне и придјевске замјенице, уз основну службу, употребљава се и у другим службама, мијењајући при том значење и прелазећи у друге врсте ријечи, односно у придјеве. Из изложеног видјели смо да је употреба замјенице *свој* разноврсна, али чињеница је и да неки већ наведени стилски и синтаксички разлози, као и утицај страних језика, у великој мјери сужавају њену употребу па се у нашем књижевном језику умјесто замјенице за свако лице *свој* чешће употребљавају присвојне замјенице неког одређеног лица.

– Док си чекала корак мој и звоно с првим млијеком у *твојим* прсима (Старинска магла око дома, 91); Лако је њима ал’ ја *моју* лиру не смијем унизит крајем самртника (Старинска магла око дома, 30); Од кад знам за себе /Био сам и остао / Лијепа и грка ријеч *мојих* родитеља (Кучкини синови, 90);

А они те нијесу хтјели / Ни хтјели ни бројили / У њихов број
и сој (Кучкини синови, 14); Кажем *мојој* старици с лицем
свјеже иконе (Кучкини синови, 94).

У свим наведеним примјерима, умјесто замјенице *свој*, која би у сваком могла бити употријебљена, налази се присвојна замјеница одређеног лица јер је стилски ефекат такве употребе јачи с обзиром да је тежиште на посебном и наглашеном истицању односа припадања субјекту.

Д. Карацић: *Искричава свијест*, уље 70 x 100, 2001.